

УДК 719(477)

РОБОТА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СІВЕРСЬКОГО КРАЮ

Сінельников І.Г., Нарожна Н.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

Чернігівський обласний навчально-методичний центр культури і мистецтв є на сьогодні одним з провідних закладів культури області по збереженню та розвитку національної нематеріальної духовної культури, реалізації політики в галузі народної творчості і культурно-дозвільної діяльності. У центрі надається методична, практична, організаційна, інформаційна допомога закладам культури регіонів, керівникам народних хорових колективів, фольклорним ансамблям, народним майстрам. Аналізу фольклористично-експедиційної діяльності київських студентів і викладачів-фольклористів у співпраці із названим центром культури і мистецтв присвячена ця розвідка.

Ключові слова: нематеріальна культура спадщина, фольклор, фольклорна експедиція, Чернігівщина.

Постановка проблеми. Народна творчість – це основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура. Вона вибрала в себе різні форми діяльності народу: поетичну творчість, музичне, танцювальне, декоративне, театральне, образотворче мистецтво тощо.

Подолавши усі перешкоди, ввібравши в себе багату історичну правду, вона дійшла до нашого сьогодення. Ми розуміємо, що неоціненні надбання нематеріальної духовної культури українського народу, які дісталися нам у спадок, потребують невідкладного втручання щодо їхнього збереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чернігівщина (або Сіверщина) здавна привертала увагу дослідників своїми неоціненними фольклорними скарбами. Фольклорні експедиції, що проводяться у селах Чернігівщини з 2000-го року студентами та викладачами секції фольклору факультету музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, дають право впевнитися в тому, що наша національна культура не зникне, а залишиться для майбутніх поколінь, як неоціненний скарб, який впливатиме на становлення національної свідомості як сьогоднішніх, так і прийдешніх поколінь.

Виділення раніше невирішених частин проблеми. Збереженню нематеріальної духовної спадщини України сприяє також те, що випускники секції фольклору, які пройшли фахову підготовку в КНУКіМ, продовжують працювати у цій царині, гуртуючи навколо себе все більшу аудиторію фольклористів-аматорів, які допомагають у збиранні, опрацюванні та популяризації традиційного фольклору. Очолюючи обласні навчально-методичні центри культури і мистецтв: Київський (до 2016 року) – директор Тіна Василівна Гресько, та Чернігівський (до 2014 року) – директор Олександр Володимирович Левочко, з 2016 року – директор Департаменту культури Чернігівської обласної адміністрації (обидва випускники КНУКіМ 1998 року), продовжують співпрацю з факультетом музичного мистецтва КНУКіМ.

Формулювання мети дослідження. Ці два осередки культури не стоять осторонь проблем духовності української нації: головними напрямками їх роботи є дослідження та пропаганда етнокультурної спадщини України, а також ви-

значення перспектив збереження і примноження духовних цінностей українського народу. Отже, опишемо напрямки співпраці фольклористів КНУКіМ із названими центрами дослідження народної творчості.

Виклад основного матеріалу. Чернігівський обласний навчально-методичний центр культури і мистецтв є на сьогодні одним із провідних закладів культури області по збереженню та розвитку національної нематеріальної духовної культури, реалізації політики в галузі народної творчості і культурно-дозвільної діяльності. У центрі надається методична, практична, організаційна, інформаційна допомога закладам культури регіонів, керівникам народних хорових колективів, фольклорним ансамблям, народним майстрам.

Одним із потужних осередків в місті Чернігові є центр народних ремесел для дітей та юнацтва, в якому з року в рік близько 100 дітей опановують традиційну майстерність – вишивки, різьблення по дереву, ліплення з глини, лозоплетіння, бісероплетіння, виготовлення та реставрації музичних інструментів. Багато проєктів Чернігівського обласного навчально-методичного центру культури і мистецтв отримали схвальну оцінку фахівців та громадськості і сьогодні стали традиційними. Головною метою Міжнародного фольклорного фестивалю національних культур «Поліське коло», який щовесни відбувається в місті Чернігові, є відродження, збереження та популяризація багатонаціональної духовної спадщини Чернігівського краю, а також розвиток міжнародних культурних зв'язків – учасниками цього творчого заходу, окрім автентичних фольклорних колективів області, є представники національних меншин Чернігівщини, а також гості з Росії, Білорусі, Польщі тощо.

Відкритий фестиваль традиційного слов'янського мистецтва та бойових єдиноборств «Київська Русь» в смт Любеч має на меті пропаганду історичних, культурно-мистецьких надбань Сіверського краю, народних художніх промислів, розвиток туризму, а також збереження власних традицій та обрядів, знайомство з національними культурами інших народів, укріплення міжнародних взаємовідносин. Значне місце у молодіжній культурній програмі фестивалю має пропаганда здорового способу життя,

військово-патріотичне виховання молоді, відродження й популяризація стародавніх бойових традицій, національних видів єдиноборств, демонстрація гартування, різноманітних стилів та технік сучасних шкіл бойових мистецтв. До переліку мистецьких заходів Чернігівського НМЦКіМ додамо також щорічний Міжнародний молодіжний фестиваль «Дружба» у с. Сеньківка Городяньського району.

Окрема розмова про фольклорний фестиваль – конкурс ім. В. Полевика, що проходить в с. Займище Щорського району і проводиться з метою відродження й збереження пісенної музичної спадщини Чернігівщини та вшанування пам'яті відомого фольклориста, лауреата обласних премій ім. Г. Верьовки, Б. Грінченка і премії українського Фонду культури, Заслуженого працівника культури України Василя Івановича Полевика. І.Г. Сінельников протягом кількох років очолював журі цього конкурсу.

Основним завданням цього творчого заходу є широке залучення населення, особливо молоді, до участі в народній творчості, практичне знайомство з джерелами автентичного фольклору, вивчення, дослідження, популяризація фольклору на базі діяльності науково-дослідницьких гуртів та окремих збирачів нематеріальної культурної спадщини. Додамо також, що плідна робота, що проводиться Чернігівським обласним навчально-методичним центром культури і мистецтв, має значну підтримку та розуміння від начальника головного управління культури, туризму і охорони культурної спадщини Чернігівської обласної державної адміністрації; колишнього – Сергія Мойсієнко, і нинішнього – Олександра Левочка. Однак і вимагає величезних зусиль, досвіду та професіоналізму. Ці якості притаманні кожному фахівцеві Чернігівського центру культури і мистецтв.

Та не тільки організація фестивалів, виставок, концертів є головним напрямком роботи центру. Працівники центру продовжують славну традицію вивчення та популяризації фольклору Чернігівщини, яку започаткував наприкінці 1980-х років в навчально-методичному центрі культури і мистецтв відомий на Чернігівщині фольклорист Василь Полевик, що зібрав і записав понад тисячу народних пісень Чернігівщини: за результатами цієї дослідницької роботи центром було видано більше 20 збірок народних пісень.

В 2019 році Центр буде відзначати своє 80-річчя. Він насправді став улюбленим місцем аматорів народної творчості, де збираються всі, хто віддає свою душу традиційній народній культурі. На сьогоднішній день одним із головних напрямків діяльності Центру є збереження і розвиток самодіяльної народної творчості, збір, опрацювання та популяризація фольклору Чернігівщини, підтримка творчих колективів і самобутніх талантів шляхом організації і проведення фестивалів, конкурсів, свят, виставок, – програма, у якій визначальним пріоритетом є не тільки збереження, а й розвиток традиційної культури, проведення фольклорно-етнографічних обрядових свят, фестивалів-конкурсів за традиційними напрямками, створення умов для збирацько-дослідницької роботи нематеріальної духовної культури. Адже всі ці заходи зумовлені гострою

потребою у пропаганді народних традицій та етномузикологічного обстеження регіону.

Протягом 2000–2015 років, у співпраці з Чернігівським обласним навчально-методичним центром культури і мистецтв та фольклористів Київського Національного університету культури і мистецтв були проведенні фольклорно-етнографічні експедиції в села:

- 1) Крюківського району – Білошівська Слобода, Наумівка, Рейментарівка, Казилівка, Савенки;
- 2) Щорського району – Займище, Смяч, Камка;
- 3) Ічнянського р-ну – Бережанськ, Гмирянка, Іржавець, Хаськи, Монастирище;
- 4) Прилуцького району – Ряшки;
- 5) Талалаївського району – Липове, Скороходове, Заруддя, Березівка;
- 6) Срібнянського району – Гнатівка, Горобівка, Олексіївці, Дейменівка, Гурбенці, Діхтярі, Іванківці;
- 7) Козелецького району – Берлози, Часнівці, Бригінці, Максим, Соколівка, Ставицьке.

Головною метою фольклорних експедицій є визначення ступеню збереженості й форм побутування жанрів пісенного фольклору, як компоненти традиційної етнічної культури України, а саме Чернігівщини, адже пісенна творчість Сіверського краю є складовою єдиного загальноукраїнського фольклорного процесу із певними закономірностями розвитку, на тлі яких особливо помітні регіональні й локальні риси. Особливості розташування Чернігівського регіону в смузі міжетнічного білорусько-російського прикордоння, тривала приналежність до різних сусідніх держав, постійна погроза бути поглиненими й асимільованими, викликали захисну протидію насамперед у відстоюванні власного культурного простору. Такою протидією була самоізоляція, що значною мірою обмежило вплив чужорідних елементів і сприяло збереженню багатой і самобутньої народної творчості, що дотепер окремими реліктами зберігаються в чернігівських селах.

Дослідження зібраного фольклорного матеріалу в наш час, порівняно з 60–80-ми роками ХХ століття, демонструє нам розгорнуту картину всіх змін, що відбулися в українській традиційній культурі під впливом історичних, соціально-економічних, інтеграційних, глобалізаційних процесів. Цінним доповненням до фольклорних матеріалів останньої чверті ХХ століття є сучасні експедиційні матеріали (2000–2015 рр.), які допомагають простежити динаміку згасання тих чи інших народних традицій, обрядів, а також сприяють дослідженню культурних зв'язків, що склалися з іншими народами, та їх вплив на динаміку розвитку народної культури Сіверського краю.

В результаті експедиційної роботи нами було зафіксовано на фотоплівку і відео компоненти народного одягу, предмети побуту, декоративно-ужиткового мистецтва. На відео були записані цікаві пісенні зразки у виконанні гурту з села Вовчок (керівник – знавець народного співу, традицій та звичаїв Галина Гніда), а також зразки весільних обрядів у селі Соколівка та розгорнутий, повноцінний обряд весілля у селі Ставицьке Козелецького району.

Зауважимо, що кожен колектив, з яким спілкувалися учасники фольклорно-етнографічної

експедиції, представляв традиційну культури свого села. Та інколи керівники ансамблів, не зрозумівши завдання нашої експедиції, намагалися демонструвати народні пісні, які, завдячуючи Українському народному хору імені Григорія Верьовки та Кубанського козачого хору, давно стали загальнопопулярними. Ці, та деякі інші популярні пісні, ми не залишали поза увагою, адже під час пошуково-дослідної роботи необхідно звертати увагу не тільки на традиційний фольклорний матеріал, а й на сучасний стан збереження фольклорної традиції. Поряд з творами давнього походження ми записували сучасні пісенні зразки, а також фіксували нові елементи фольклору, які породжені сучасністю: оповідання, спогади, анекдоти. Адже проникнення сучасних мотивів у різні жанри народної творчості, казку, бувальщину, переказ – це і є сучасна трансформація фольклору.

Відродно відмітити великий творчий потенціал вокального колективу села Смяч Щорського району та поіменно назвати його учасників – народних співаків: Макрюк Парасковія Федотівна 1932 р. н.; Красько Парасковія Олексіївна 1936 р. н.; Падгорная Єфросинія Степанівна 1931 р. н.; Лисенко Ніна Іванівна 1949 р. н.; Демеденко Ніна Констянтинівна 1935 р. н.; Лисенко Михайло Назарович 1935 р. н.; Варабей Любов Миронтиівна 1947 р. н.; Свириденко Аріна Василівна 1931 р. н. Від цього чудового колективу нами було записано значну кількість стародавніх українських пісень, серед яких: 8 побутових, 1 рекрутська, 1 русальна, 16 весільних, 15 частушок, – а також унікальну етнографічну інформацію про фрагменти русального та весільного обрядів.

Не менш цікавий співочий гурт був досліджений нами у селі Займище. Назвемо його автентичних виконавиць: Гец Марія Іванівна 1927 р. н., Руденок Наталія Василівна 1931 р. н., (виводчиця); Якименко Ніна Василівна 1936 р. н., (заспівувачка); Руденок Єфросинія Пилипівна 1928 р. н. Вони ознайомили експедиційну групу з фрагментами весільного та русального обрядів, заспівали нам 36 пісень; з них: 17 побутових, 2 купальських, 2 русальних, 4 веснянки та 11 весільних. Ці колективи дали змогу долучитися до справжньої традиційної автохтонної культури своїх сіл.

Не можливо залишити поза увагою репертуарну палітру учасників автентичного співацького колективу села Камка. Пісні, що прозвучали у їхньому виконанні, були різні за жанром, а також за місцем побутування, так як учасниці колективу переїхали до цього села в певний період, з різних причин. Як завжди буває, у таких колективах панують популярні пісні, та на диво ми з цим не зустрілися. Для детальнішого знайомства з учасниками цього ансамблю надаємо перелік: Дружиніна Тамара Миколаївна 1941 р. н., с. Камка; Кулік Марія Іванівна 1933 р. н. (народ. у с. Солонівка Городнянського району), Кольцова Ганна Петрівна 1939 р. н. (народ. у с. Старая Рудня, в с. Камка з 1967 р.), Подлесна Марія Матвіївна 1923 р. н. (народ. у с. Петровка, в с. Камка з 1943 р.); Богомаз Таїса Павлівна 1939 р. н. (на-

род. у с. Хатунічі, в с. Камка з 1964 р.); Шумська Євгенія Павлівна 1933 р. н. (народ. на хуторі Павлов-Івановський Городнянського району, в с. Камка з 1955 р.); Жилибіна Любов Владімірівна 1938 р. н. (народ. у с. Парафіївка Ічнянського району, в с. Камка з 1981 р.).

У Корюківському районі привернули увагу до себе учасники фольклорного ансамблю села Рейментарівка: Дзюба Раїса Василівна 1937 р. н., Раставна Галина Василівна 1935 р. н., Дзюба Олександра Василівна 1945 р. н., Коробко Олександра Петрівна 1939 р. н.; та села Казилівка: Бабирь Євдокія Лукінічна 1935 р. н., Гаптар Варвара Антоновна 1933 р. н., Кузьомка Люба Данилівна 1941 р. н. Від учасників цих колективів були записані частушки, 11 побутових пісень, 1 жартівлива, 26 весільних та великий інформаційний блок до весільного обряду.

Надзвичайно талановитим і багатим на ліричні, соціально-побутові пісні виявився гурт села Ряшки Прилуцького району: глибокі за змістом та неповторні за мелодикою, ці пісні стали одним із кращих експедиційних надбань в розділі побутових пісень. В Ічнянському районі справжню традиційну музичну культурою Сіверського краю ми почули від учасників ансамблю сіл Гмирянки, Іржавець. У селах Срібнянського району було записано 147 зразків народнопісенної творчості: справжня традиційна пісенна культура, притаманна саме своєму середовищу, була виявлена в селах Іванківці, Гурбенці, Дейменівка та Гнатівка.

У фольклорних експедиціях, що були організовані Чернігівським обласним навчально-методичним центром культури і мистецтв, неодноразово брав участь І.Г. Синельников у якості наукового керівника – консультанта, разом зі своїми студентами, учасниками фольклорного ансамблю «Крالیця» КНУКіМ Інною Шарковою та Аліною Князікевич. Відродно зазначити, що традиційна культура, в деяких селах, що нам довелося обстежити, не згасла, а продовжує своє активне побутування. Хочемо наголосити, що сесанси запису музичного фольклору, які проходили в зазначених селах, були розвідками для подальшої роботи. На кожне село було витрачено всього 2–3 години експедиційного часу, що не завжди вистачало для проведення більш детальнішого обстеження. Та не зважаючи на такий щільний графік, нам вдалося записати у зазначених районах Чернігівської області понад 1000 різних за жанром пісень, оповідань, етнографічної інформації, більша частина з яких опрацьована для подальшого випуску аудіо та відео дисків.

Висновки та подальші перспективи. Пісенний, музичний та інформаційно-етнографічний матеріал Сіверського краю сьогодні знаходиться у стані активного доопрацювання та підготовки нотного й етнографічного матеріалу до друку. Кращі з кращих зразків народної пісенної творчості вже увійшли до репертуару студентського фольклорного ансамблю «Крالیця» КНУКіМ, що дозволяє нам говорити про продовження й безперервність української музичної традиції.

Список літератури:

1. Чернігівський обласний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://onmckim.com.ua/>
2. Матеріали з власних експедиційних досліджень І.Г. Синельнікова (2000–2015 рр.).

Синельников И.Г., Нарожная Н.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

РАБОТА ЧЕРНИГОВСКОГО ОБЛАСТНОГО УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ЦЕНТРА КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ В КОНТЕКСТЕ СОХРАНЕНИЯ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ НЕМАТЕРИАЛЬНОЙ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ УКРАИНЫ

Аннотация

Черниговский областной учебно-методический центр культуры и искусств является на сегодня одним из ведущих учреждений культуры области по сохранению и развитию национальной нематериальной духовной культуры, реализации политики в области народного творчества и культурно-досуговой деятельности. В центре оказывается методическая, практическая, организационная, информационная помощь учреждениям культуры регионов, руководителям народных хоровых коллективов, фольклорным ансамблям, народным мастерам. Анализу фольклорно-экспедиционной деятельности киевских студентов и преподавателей-фольклористов в сотрудничестве с названным центром культуры и искусств посвящена эта статья.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, фольклор, фольклорная экспедиция, Черниговщина.

Sinelnikov I.H., Narozhna N.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE WORK OF THE CHERNIGIV REGIONAL EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL CENTER OF CULTURE AND ARTS IN THE CONTEXT OF PROTECTION AND POPULARIZATION OF THE NATURAL SPIRITUAL CULTURE OF UKRAINE

Summary

Chernihiv Oblast Educational – Methodical Center of Culture and Arts is one of the leading cultural institutions of the region for the preservation and development of the national immaterial spiritual culture, implementation of the policy in the field of folk art and cultural-leisure activities. The center provides methodical, practical, organizational, informational assistance to cultural institutions of regions, leaders of folk choir collectives, folk ensembles, folk artists. This exploration is devoted to the analysis of folklore and expeditionary activities of Kyiv students and folklore teachers in collaboration with the Center of Culture and Arts.

Keywords: intangible culture heritage, folklore, folklore expedition, Chernihiv region.